

השלטון המקומי

(נושא חובה לכלל הלומדים למועדים קיץ תשע"ו-חורף תשע"ז)

תוכן העניינים

1. מטרות הוראה
2. מושגים מרכזיים
3. עיקרי התוכן להוראה
4. עיבודים דידקטיים והצעות לפעילות
5. לעיון נוסף

1. מטרות הוראה

- התלמידים יבינו מהי רשות מקומית
- התלמידים יכירו את סוגי הרשויות המקומיות
- התלמידים יכירו את התפקידים והסמכויות של הרשויות המקומיות

2. מושגים מרכזיים

שלטון מקומי, עירייה, מועצה מקומית, מועצה אזורית, מועצה תעשייתית, פקודת העיריות, פקודת המועצות המקומיות, תפקידי הרשות המקומית, סמכויות הרשות המקומית.

3. עיקרי התוכן להוראה

א. מהו השלטון המקומי: השלטון המקומי הוא זרוע של השלטון המרכזי (הממשלה) האחראית על ניהול העניינים המקומיים של האזור עליו היא אחראית. השלטון המקומי נהנה מאוטונומיה מסוימת בפעולתה אל מול השלטון המקומי. השלטון המקומי הוא גוף נבחר המייצג את התושבים באזור ומסדיר תחומי חיים רבים של האזרחים ברמה המקומית.

השלטון המקומי בישראל פועל מכוחם של שני חוקים:

- פקודת העיריות, אשר מגדירה את התפקידים, הסמכויות ואופני הפעולה של עיריות
- פקודת המועצות המקומיות, אשר מגדירה את התפקידים, הסמכויות ואופני הפעולה של מועצות מקומיות
- בנוסף, קיים "צו המועצות המקומיות (מועצות אזוריות) תשי"ח 1958" אשר מגדיר את סמכויותיהן ודרכי פעולתן של המועצות האזוריות.

ב. סוגי רשויות מקומיות

משרד הפנים הוא הקובע את מעמדה של כל אחת מן הרשויות המקומיות בהתחשב במספר התושבים, אופי המגורים, רמת הפיתוח והתשתיות ועוד. הסוגים הקיימים בישראל:

- עירייה – רשות עירונית, אחראית על ניהול ענייניה של עיר. לרוב בעיר יהיה מספר התושבים הגדול ביותר מבין סוגי הרשויות השונים.
- מועצה מקומית – רשות האחראית על ניהול ענייניו של יישוב קטן מעיר או אוסף יישובים סמוכים.

- מועצה אזרחית – רשות האחראית על ניהול העניינים של קבוצת ישובים קטנים, לרוב כפריים או קהילתיים, הפזורים במרחב משותף.
- מועצה תעשייתית – רשות האחראית על ניהול אזור תעשייה שאינו שייך לרשות אחרת. בישראל כיום יש שתי מועצות תעשייתיות בלבד.

ג. תפקידי הרשויות המקומיות:

לרשות המקומית תפקידים שונים המוטלים עליה בחוק, שהעיקריים שבהם:

- תברואה וניקיון – על הרשות המקומית להבטיח את ניקיון המרחב הציבורי, למשל באמצעות פינוי אשפה, ניקוי רחובות וסילוק מפגעי תברואה.
- שירותי כבאות – על הרשות המקומית להפעיל גוף כיבוי והצלה מקומי שיספק שירותי כבאות והצלה.
- אספקת מים ופינוי ביוב – על הרשות המקומית לדאוג לאספקת מים לתושבים באמצעות מערכת הובלת מים, ולפנות את המים המשומשים באמצעות מערכת ביוב.
- רישוי עסקים – הרשות המקומית מוסמכת לתת לעסקים רישיון לפעול בתחומה, במידה והם עומדים בתנאים שנקבעו בחוק להפעלתו ובהתאם לשימושים השונים בקרקע.
- שירותי דת – על הרשות המקומית לספק שירותי דת שונים לתושבים, דוגמת פיקוח על כשרות, אחזקת מקוואות, רישום לנישואין ועוד, באמצעות המועצה הדתית המקומית.
- חינוך – הרשות המקומית אחראית על מערכת החינוך בתחומה: אחזקת המוסדות, העסקת חלק מן העובדים ואף הפעלת חלק מן המוסדות באופן מלא. אמנם משרד החינוך הוא שקובע את התכנים ומעביר את התקציבים המתאימים להפעלת התוכניות, אולם גם השלטון המקומי יכול לקחת חלק מסויים בעיצוב התוכניות.
- שירותי רוחה – על הרשות המקומית לספק את שירותי הרווחה לתושבים הגרים בתחומה הנזקקים לשירותים אלו, וזאת בהתאם להנחיות, לתבחינים ולתקציב שניתן על ידי משרד הרווחה. בכל רשות קיימת לשכת רוחה אשר מפעילה את מערכת הרווחה ביישוב.

מכיוון שתקציב הרשויות המקומיות משתנה מרשות לרשות ומושפע, בין השאר, מגביית המסים באותה הרשות, הרי שהיקף השירותים ואיכותם משתנים מרשות אחת לאחרת ואין אחידות בין הרשויות השונות.

ד. סמכויות הרשויות המקומיות:

- חקיקת חוקי עזר – הרשות המקומית מוסמכת לקבוע הנחיות כדי לבצע את התפקידים השונים המוטלים עליה ולספק את השירותים לתושבים, למשל בתחומי התברואה, איכות הסביבה ועוד. חוק עזר עירוני הוא סוג של חקיקת משנה ועליו להיות מאושר על ידי שר הפנים. לרשות ניתנת גם הסמכות לאכוף את חוקי העזר אותם היא מחוקקת.
- הטלת מסים – הרשות המקומית מוסמכת להטיל מסים שונים ברמה המוניציפלית על מנת לממן שירותים שונים לתושבים, דוגמת ארנונה על מגורים ועסקים, היטל פיתוח על בניה, אגרות פינוי פסולת ועוד.
- תכנון ובניה – לרשות המקומית הסמכות לאשר תכנון שימושים ובניה בפועל בנושאים מסוימים בשטח הרשות, וזאת באמצעות הועדה המקומית לתכנון ובניה.

- שפיטה – לרשות המקומית סמכויות שונות מעין שיפוטיות המגיעות לתושבים בתחומה, למשל הכרעה בערעורים של תושבים על מסים והיטלים שונים.

4. הצעות לעיבודים דידקטיים

פעילויות לכיתה

יחידת לימוד מקוונת לעולים: הרשויות המקומיות

הבחירות לרשויות המקומיות (פעילות המבוססת על מצגת שיתופית)

סרטים וסרטונים

תפקידי המועצה הדתית ברשות המקומית / הרב שמואל דוד, רב העיר עפולה

הרשות המקומית – הבית שלכם / מרכז השלטון המקומי

דמוקרטיה מקומית / הרצאות מצולמות במסגרת יום עיון באוניברסיטה הפתוחה

לעיון נוסף

השלטון המקומי בישראל / לקסיקון הכנסת

מוניטור מקומי ריכוז מקורות מידע / המרכז הישראלי להעצמת האזרח

הרשויות המקומיות: תקציב ותפקיד בישראל ובעולם / אלמה גדות

השלטון המקומי כשלטון דמוקרטי: מבט אחר / ד"ר נחום בן אליא

שינויים במעמדו של השלטון המקומי / נעמי הימין-רייש

שלטון מרכזי ושלטון מקומי - פסיפס מגוון של יחסים / פרלה אייזנקנג-קנה

משבר ההשתתפות ומשברים אחרים ברשויות המקומיות / כתב העת "פרלמנט"

אתר מרכז השלטון המקומי

אתר "תקציב מקומי פתוח" / הסדנא לידע ציבורי

פרופיל של רשויות מקומיות / הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה